

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Op het raakvlak van de geschiedenis en andere disciplines

Groenveld, S.

Citation

Groenveld, S. (1994). Op het raakvlak van de geschiedenis en andere disciplines. *Leidschrift : In Strijd Met De Tijd*, 10(November), 66-79. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/73079>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/73079>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Prof.dr. S. Groenveld

(foto Robbert van Cleef)

Op het raakvlak van de geschiedenis en andere disciplines

Riemke Boot in gesprek met S. Groenveld

Simon Groenveld (1941) studeerde van 1959 tot 1966 geschiedenis aan de letterenfaculteit van de Universiteit van Amsterdam. Daarnaast volgde hij een verzwaard bijvak Nederlands, toen een meer voorkomende combinatie, die de aanstaande doctorandus een tweede lesbevoegdheid gaf. Vóór het einde van zijn studie werd hij docent op een middelbare school in Amstelveen. Daar bleef hij werkzaam tot 1970. Van 1970 tot 1975 was hij als docent verbonden aan het net opgerichte Instituut VL-VU, een aan de Vrije Universiteit te Amsterdam gelieerde lerarenopleiding. Zijn vrije tijd ging in die jaren op aan reizen naar Den Haag en Londen voor archiefonderzoek naar de Nederlands-Engelse betrekkingen rond 1650. Begonnen onder leiding van J. Presser (Universiteit van Amsterdam, overleden 1970), resulteerde dit onderzoek in 1984 in de Leidse dissertatie *Verlopend getij. De Nederlandse Republiek en de Engelse Burgeroorlog 1640-1646*. Promotor was Ivo Schöffer, de voorganger van Jan Bank, de huidige hoogleraar Vaderlandse geschiedenis.

Sinds 1975 is Simon Groenveld verbonden aan de Rijksuniversiteit Leiden. Eerst als wetenschappelijk hoofdmedewerker, sinds 1984 als universitair hoofddocent. Vorig jaar werd hij namens het Leids Universiteits Fonds benoemd tot bijzonder hoogleraar in de Geschiedenis en Cultuur van de Republiek der Verenigde Nederlanden (zestiende tot en met achttiende eeuw). Zijn oratie zal hij naar verwachting begin 1995 uitspreken.

U staat in de sectie Vaderlandse geschiedenis bekend als een hardwerkend historicus die zich zelden de tijd gunt voor een borrel na afloop van de vergaderingen. Ik heb iemand zich weleens horen afvragen of dit met uw doopsgezinde achtergrond te maken heeft. Ik kan me ook voorstellen dat het u gewoon moeilijk valt een vraag van een student of een verzoek uit den lande (zoals recent vragen om adviezen voor het eindexamen MAVO-HAVO-VWO) met 'nee' te beantwoorden.

Laat ik voorop stellen dat het takenpakket van de docenten aan onze vakgroep veelomvattend is. Wij geven onderwijs, en dat is meer dan het presenteren van hoor- en werkcolleges, het afnemen van tentamens en examens en het begeleiden van doctoraalscripties. Onder onderwijs vallen namelijk ook het begeleiden van AIO's en OIO's, studenten dus in de tweede fase van hun opleiding, van zogenaamde buitenpromovendi, die in hun 'vrije tijd' hun dissertatie voorbereiden, en alles wat daar verder bij komt kijken, zoals de deelname aan landelijke studiedagen. Hiernaast hebben wij de verplichting tot het verrichten van wetenschappelijk onderzoek en het regelmatig publiceren van de resultaten daarvan in boeken en artikelen. En bovendien is een deel van onze tijd

gereserveerd voor bestuurlijke werkzaamheden, voor onderzoeksmanagement en voor maatschappelijke dienstverlening. Genoeg om meer dan je werktijd mee te vullen als je je taak serieus neemt. Dat laatste doe ik, maar dat heeft niets met enige kerkelijke achtergrond te maken.

Natuurlijk zou het mogelijk zijn om enige beperking aan te brengen, maar met het dan onvermijdelijke 'nee'-zeggen heb ik inderdaad moeite. Zulke beperkingen kunnen het gemakkelijkst vallen in het onderzoek en de maatschappelijke dienstverlening. Dat vind ik vaak onacceptabel. Onderzoek doen moet, alleen al om het vak in beweging te houden en het onderwijs te verrijken. En maatschappelijke dienstverlening vind ik noodzakelijk omdat de verbinding tussen universiteit en samenleving nadrukkelijk in stand gehouden moet worden. Dus is tijdgebrek een logisch gevolg.

U rekent dus ook maatschappelijke dienstverlening tot het takenpakket van de universiteit?

Ja. Ik vind het één van de taken van de aan een universiteit werkzame historicus om de collega's bij het voortgezet onderwijs te informeren en hen goed, verantwoord materiaal ter beschikking te stellen. Hetzelfde geldt voor de geïnteresseerde niet-vakman en -vakvrouw. Dit informeren kun je in allerlei vormen doen: via boeken en artikelen, via tentoonstellingen en via ondersteuning van het voorbereidend hoger onderwijs door nascholing of, - zoals recentelijk - door de verantwoordelijken voor de stofomschrijving van het aanstaande eindexamen over de Nederlandse Opstand de gevraagde medewerking te verlenen.

Met al die vormen van informatieverstrekking heb ik op één of andere manier te maken gehad. In 1979 en de daaraan voorafgaande jaren was ik nauw betrokken bij de herdenkingstentoonstelling over de Unie van Utrecht. Dat was weer het geval bij de grote nationale herdenking van Willem van Oranje in 1984 en bij die van Constantijn Huygens in 1987. Historische tentoonstellingen kun je gemakkelijk een vorm van popularisering noemen en die misschien zelfs ietwat smalend afdoen. Ik heb echter gemerkt dat voor een goed resultaat - en dus goede informatie - echt veel vakkennis vereist is. Vakkennis van de historicus, die gegevens voor het draaiboek van de tentoonstelling aandraagt. Vakkennis ook van de kunsthistoricus, die de aangereikte gegevens vervolgens moet vertalen in objecten en voor de presentatie moet zorgen.

Bovendien leiden zulke tentoonstellingen en herdenkingen automatisch tot zowel wetenschappelijke als populair-wetenschappelijke publikaties, en dan vooral publikaties ter begeleiding van de expositie. Ik noem die publikaties hier opzettelijk niet catalogi, omdat het de laatste jaren steeds meer gewoonte is geworden een belangrijke tentoonstelling vergezeld te laten gaan van studiemateriaal. Bij de Unie van Utrecht heeft dat een niet-bedoeld effect gehad. Wij schreven ter begeleiding van de expositie een overzichtsboek over de Nederlandse Opstand, *De kogel door de kerk*. Dat bleek te voldoen aan een veel algemenere vraag, ook binnen het voortgezet en hoger onderwijs, naar

een boek over de hele Tachtigjarige Oorlog. Daarom hebben wij er achteraf een tweede deel over de periode 1609-1650 bij geschreven en is het eerste deel al aan zijn derde druk toe. Ik vind dit een mooi voorbeeld van hoe een serieus geschreven werk, bedoeld voor een breder publiek, een onverwacht gewicht kan hebben. Daarmee heb ik meteen, impliciet misschien, aangegeven welke eisen ik aan 'populariserend' werk stel.

Uw publikaties over de geschiedenis van de Nederlandse Republiek bestrijken een breed terrein. U heeft geschreven over verboden boeken, over de geschiedschrijver P.C. Hooft, over armoede, en over de weerslag van de Tachtigjarige Oorlog op het dagelijks leven in Geertruidenberg. Er is een boek in de maak over de gedrukte plattegronden van Leiden tot het eind van de negentiende eeuw, waaraan u samen met het Leidse gemeentearchief en de Leidse universiteitsbibliotheek werkt en waarover u een doctoraal werkcollege hebt gegeven. Toch vallen er duidelijk twee constanten in uw werk aan te wijzen: u schrijft graag over de sociaal-politieke geschiedenis van de Republiek en u bent een archiefvorser. Wie hebben u tijdens uw studietijd op die historische paden gebracht?

Mijn interesse voor de vroegmoderne tijd is een sterk persoonlijke. Tijdens mijn studie in Amsterdam werd aan die periode niet zo erg veel gedaan. De meeste studenten deden moderne geschiedenis, zoals nu nog, ook in Leiden. Een aantal had specifieke belangstelling voor Middeleeuwen, waarin Amsterdam met prof. J.F. Niermeyer toen de toon aangaf. Mijn interesse lag daar tussenin: ik combineerde enigszins de techniek van middeleeuws onderzoek met aandacht voor het Ancien Régime. Eén van de aspecten van het eerste was de nadruk op de primaire bronnen, gedrukte dan wel archivalische. Presser hield zich daar zelf niet mee bezig, maar was desondanks een uiterst stimulerend hoogleraar voor wie zich er wèl aan wilde wagen. Met respect noem ik naast hem dr. Philip de Vries, die mij bij mijn scripties heeft begeleid.

Ook voor die scripties koos ik onderwerpen uit de periode van het Ancien Régime. Eén van mijn doctoraalscripties bijvoorbeeld - wij schreven er twee voor het hoofdvak, ik schreef er nog twee voor bijvakken - ging over het gezantschap van Gerard Pietersz. Schaep in 1650-1651 naar Engeland. Dat was een zeldzame missie: zij werd niet opgezet door de Staten-Generaal, maar door de Staten van Holland. Ik wilde weten of dat mocht en waarom het geweest Holland hiertoe had besloten.

Deze doctoraalscriptie is het uitgangspunt geworden voor uw latere dissertatie?

Dat klopt. Toen ik eenmaal in het onderwijs werkzaam was, wilde ik dit onderzoek uitbreiden en er een onderzoek naar de voorgeschiedenis van de Eerste Engelse Oorlog van maken. Op de maandagmiddag en op de dinsdag, mijn studiedag, ging ik daarom naar het Algemeen Rijksarchief in Den Haag. Tijdens vakantieperiodes in de jaren zeventig bestudeerde ik de archieven van

de Admiraliteit in het Public Record Office in Londen, en de manuscriptencollecties in de Bodleian Library in Oxford.

Met name het onderzoek in Engeland bewees mij dat bestudering van het decennium vóór de Engelse Oorlog behoorde te gebeuren vanuit een heel andere invalshoek dan de gebruikelijke. Ik ontdekte in 1970 in het Londense Admiraliteitsarchief erg veel interessant archiefmateriaal, waaruit bleek dat er nogal wat Nederlandse schepen werden aangehouden door de Engelsen. Ruim 250 in de periode 1648-1652. Met een aantal van die aanhoudingen heeft Gerard Schaep zich beziggehouden. De processtukken daaromtrent heb ik nog in hun oorspronkelijke staat in handen gehad: opgerold in een stuk perkament, vastgebonden met een perkamenten strik die zichtbaar niet meer los was geweest sinds het midden van de zeventiende eeuw. Tussen de stukken zaten behalve processtukken tal van originele scheepspapieren van de aangehouden schepen, die in Nederlandse archieven hoogst zeldzaam zijn.

Wat mij vooral boeide aan deze scheepsaanhoudingen, was dat ze zo'n eigenaardig verschijnsel vormden. Het was vreedstijd, de oorlog zou pas in 1652 uitbreken. Doordat ik naar verklaringen ging zoeken, verschoof mijn onderzoek naar de vroege jaren veertig. In mijn dissertatie heb ik de Nederlands-Engelse betrekkingen in de periode 1640-1646 uitgewerkt. De scheepsaanhoudingen in die periode bleken samen te hangen met de Engelse Burgeroorlog, die in 1642 uitbrak. Het parlement en Karel I kwamen tegenover elkaar te staan. Beide partijen verboden de vaart op elkaars havens door onderdanen en buitenlanders. Van dat verbod werd de Nederlandse scheepvaart de dupe, ondanks de neutrale politiek die zowel de Staten-Generaal als Frederik Hendrik in Engelse zaken voorstonden.

Maar tegelijk wilden beide Engelse partijen, ieder om eigen redenen, de Republiek te vriend houden. Dat gaf de Nederlanders tegenover de verdeelde Engelsen aanvankelijk een stevige positie. Tegen 1646 begon dat getij in de Nederlands-Engelse betrekkingen echter al te verlopen. Dat zette rond 1650 verder door. Toen won het parlement de burgeroorlog, riep een republiek, de Commonwealth, uit en begon met de arrogantie van de overwinnaar oude claims op de Noordzee te versterken. Dit leidde vooral tot toenemende spanning met de Nederlanders (die omwille van de vrede toch tamelijk toeschietelijk bleven) en ten slotte tot de Engels-Nederlandse Oorlog.

In de handelseditie van uw dissertatie doet u de lezer de toezegging dat er een vervolg zal komen op uw boek. U heeft nog schrijfblokken vol met aantekeningen liggen, die sinds 1984 geregeld geraadpleegd zijn: voor artikelen, of voor een onverwachte lezing als u een zieke spreker moest vervangen. Wanneer worden deze aantekeningen en artikelen een boek over de Nederlands-Engelse relaties in de periode 1647-1652?

Er liggen inderdaad nog een paar duizend pagina's aantekeningen en circa 2000 bladzijden bronnenmateriaal op microfiche op bewerking te wachten. Maar voor de uitwerking daarvan tot een boek heb ik vooralsnog geen tijd. Het schrijven van een boek moet je niet onderschatten. Wel gebruik ik zo nu

en dan iets van dit materiaal voor artikelen. Zo heb ik onlangs een artikel geschreven over de relaties van Frederik Hendrik met het Engelse koningshuis der Stuarts en een tweede artikel over de contacten van diens zoon, Willem II, met diezelfde familie. Willem was immers met Mary getrouwd, de oudste Stuartdochter. Dat huwelijk heeft ongetwijfeld dynastieke voordelen voor Oranje opgeleverd, maar had een veel grotere politieke achtergrond dan tot nu toe was aangenomen. Het is mij gebleken dat Frederik Hendrik bepaald niet alleen aan het eerste dacht, zoals steeds is beweerd. Daarom bijvoorbeeld voorkwam hij in 1645 een tweede Oranje-Stuarthuwelijk (van zijn dochter Louise Henriëtte met de latere Karel II, toen prins van Wales). In de veranderende politieke constellatie achtte hij dat nadelig voor de Republiek.

Willem II, die pas 21 jaar was toen hij in 1647 stadhouder werd, miste zowel de bezonnenheid van zijn vader als een flinke cliëntèle waarop hij persoonlijke macht kon baseren. Hij zat dan ook achter allerlei ondoordachte oorlogsplannen, samen met de toen al bijna verslagen royalisten. Welk belang de Republiek daarbij had, is moeilijk te doorgronden. Aan deze Willem wijdde ik lang geleden een van mijn eerste publikaties, *De prins voor Amsterdam*. Die publikatie ontstond ook uit een doctoraalscriptie, waarin de vraag centraal stond hoe in pamfletten op de staatsgreep van 1650 werd gereageerd.

Een onderwerp dat ik daarnaast in de laatste jaren in enkele artikelen beknopt heb uitgewerkt, is de toename van de agressie van de Engelsen ter zee tot 1652 en hun daaraan zo volstrekt tegenstrijdige, religieus onderbouwde voorliefde voor de Nederlanders. En recentelijk kwam een artikel over de missie van Gerard Schaep gereed, toch maar. Allemaal componenten voor het ooit nog eens te schrijven boek. Mijn stellingen heb ik daarmee echter maar vast kenbaar gemaakt.

U bent nu ruim een jaar bijzonder hoogleraar in de Geschiedenis en Cultuur van de Republiek der Verenigde Nederlanden. Wat houdt uw leeropdracht precies in?

Mijn leeropdracht strekt zich uit over het grensgebied van verschillende disciplines binnen en zelfs buiten de letterenfaculteit. Van mij wordt verwacht, dat ik allerlei aspecten van de Republiek en haar cultuur bestudeer, het liefst in hun onderlinge verwevenheid. In de praktijk komt dit er op neer dat ik geacht wordt een brugfunctie te vervullen tussen geschiedenis (mijn eigen vakgebied) en kunstgeschiedenis, Neerlandistiek, kerkgeschiedenis, rechtsgeschiedenis en andere disciplines voor zover die de geschiedenis en de cultuur van de Republiek der Verenigde Nederlanden bestuderen.

Voor zo'n aanpak bestaan momenteel ook goede aanknopingspunten. Op het terrein van de kunstgeschiedenis bijvoorbeeld zie je onderzoek verricht worden met een sterk historische component. In plaats van de meer traditionele, louter artistieke belangstelling hebben de huidige kunsthistorici aandacht voor de eigentijdse context van een kunstwerk. Niet - of ten minste niet alléén - naar het mooie, het stilistische doen ze onderzoek, maar ook naar de manier waarop in een atelier gewerkt werd, naar de taakverdeling die daar bestond en

naar de produkten en grondstoffen die daar werden gebruikt, naar vraag en aanbod, ook op de kunstmarkt. Omgekeerd groeit van historische zijde de belangstelling voor de raakvlakken met de kunstgeschiedenis. Er vindt aan die kant meer grensoverschrijdend onderzoek plaats en men zoekt de onderlinge samenwerking meer. Voorbeelden van deze ontwikkeling aan historische zijde zie je in het werk van Simon Schama, die nogal wat kunsthistorisch materiaal geïntegreerd heeft in zijn verhaal en dit niet alleen als illustratie gebruikt.

Verwante ontwikkelingen kom je ook tegen in de Neerlandistiek, waar het bijvoorbeeld niet alleen meer gaat om het artistiek hoogstaande werk van de grote auteurs. Men kijkt in dat vakgebied nu ook naar de kleinere schrijvers: naar algemene tendensen die bij hen te vinden zijn, en naar de culturele en maatschappelijke achtergronden daarvan. Bij kerkhistorisch, rechtshistorisch en ook muziekhistorisch onderzoek - jammer genoeg is de leerstoel daarvoor bij ons opgeheven - vind je soortgelijke symptomen. Evenals trouwens bij de politieke geschiedenis, die veel meer sociale elementen bevat dan voorheen. Allemaal ontwikkelingen die het leggen van verbindingen tussen de disciplines vereisen.

Sinds de negentiende eeuw heeft Leiden een leerstoel Vaderlandse geschiedenis, waaraan als leeropdracht de bestudering van de Vaderlandse geschiedenis na 1500 is verbonden. Jan Bank bekleedt deze leerstoel momenteel. Nu heeft u een bijzondere leeropdracht namens het LUF gekregen. Bijt dit elkaar niet, twee hoogleraren op het terrein van de Nederlandse geschiedenis van de laatste vier eeuwen?

Voorop staat, vind ik, dat men in Nederland de Nederlandse geschiedenis dient te bestuderen. Dat is een taak waar je niet omheen kunt. Hier zit je per slot van rekening het dichtst bij de bronnen. Hier is ook het begrip van de eigen geschiedenis het grootst. Dat we nu in Leiden naast de leeropdracht Vaderlandse geschiedenis ook een leeropdracht Geschiedenis en Cultuur van de Republiek hebben, is denk ik een gevolg van de toenemende specialisatie in het vak en van het diepgravender bronnenonderzoek. Die beide ontwikkelingen brengen een beperking tot kleinere perioden met zich mee en rechtvaardigen mijns inziens een speciale leeropdracht voor de periode zestiende-achtttiende eeuw. De specialismen van collega Bank liggen op het terrein van de negentiende- en twintigste-eeuwse geschiedenis. De perioden die wij ieder voor onze rekening nemen, zijn dus zeer goed van elkaar te onderscheiden. Wat ik als een van de grote voordelen zie van deze beperking tot een kleinere periode, is dat nu naar buiten toe meer duidelijkheid bestaat over de begeleiding van promotieonderzoek: voor beide deelterreinen van de Nederlandse geschiedenis bestaat nu in Leiden het formele promotierecht.

U hebt uw oratie nog niet uitgesproken. Wat u van plan bent met uw leeropdracht krijgen we dus nog te horen. Maar welk onderwerp of welke onderwerpen zouden in aanmerking kunnen komen voor de nieuwe hoogleraar in de Geschiedenis en Cultuur van de Republiek?

In mijn dissertatie heb ik aandacht besteed aan de inhoud van het nationaal gevoel in de zestiende en de zeventiende eeuw. Dit is een onderwerp met een politiek-historische en een mentaal-culturele kant, dat ik in het kader van mijn leeropdracht wel nader zou willen uitdiepen. Nationaal gevoel in de zestiende en zeventiende eeuw was iets anders dan wat men er sinds de negentiende eeuw onder verstaat. De inwoner van de Republiek voelde zich niet primair verbonden met een hele staat of een heel volk. Hij kende wel noties als 'natie' en 'patria', maar die waren slechts lokaal bepaald, niet landelijk. Zijn natie was de groep - meestal de lokale groep - waarmee hij zich allereerst verbonden voelde, zijn vaderland was het kleine gebied waarop die natie woonde. De ontwikkeling van dit gevoel naar het nationale gevoel van de negentiende eeuw, het geleidelijk samenvallen van 'natie' en 'patria' met 'volk' en 'staat' en de opkomst van nieuwe symbolen, daar zou ik nog wel eens aandacht aan willen besteden, samen met kunst- en literatuurhistorici.

Dit is maar één voorbeeld van onderwerpen op het raakvlak van geschiedenis, kerkgeschiedenis, kunstgeschiedenis en literatuurgeschiedenis, die in werkcolleges aan de orde kunnen komen. Maar natuurlijk zal ik ook de sociaal-politieke geschiedenis niet loslaten. Mijn onderzoek naar de werkwijzen van de Staten-Generaal en de Staten van Holland is bijvoorbeeld nog niet afgerond. Hoe werkten deze bestuurscolleges, wie hadden er zitting in, welke groepen tekenden zich onder de bestuurders onderling af? We weten daar nog te weinig van. Ook die materie - dat is al bewezen - leent zich zeer goed voor doctoraalwerkcolleges.

U bent momenteel voorzitter van het Leidse onderzoekszwaartepunt RENT (De Republiek en Europa in de Nieuwe Tijd). Daarbij is ook het landelijk AIO-netwerk Nieuwe Geschiedenis ondergebracht. Bovendien bent u nauw betrokken bij de uitvoering van het grote cultuurhistorische onderzoekprogramma naar de zeventiende-eeuwse Republiek, dat de Stichting voor Historische Wetenschappen (SHW) en de gezamenlijke Nederlandse universiteiten momenteel financieren. Welke plaats nemen dit onderzoekprogramma en RENT onder uw werkzaamheden in?

RENT heeft een coördinerende functie voor het Leidse onderzoek naar de periode van de zestiende tot en met de achttiende eeuw en een dienstverlenende taak op het terrein van het universitair onderwijs. Docenten van de betrokken vakgroepen (vooral geschiedenis, kunstgeschiedenis, Nederlands en kerkgeschiedenis) zijn dankzij dit ontmoetingscentrum duidelijk gekomen tot een grotere mate van interdisciplinaire samenwerking bij hun onderzoek en het schrijven van boeken en artikelen. Samen vormen zij bovendien de redactie van de interdisciplinaire Zeven Provinciën Reeks, waarin ieder jaar twee

nieuwe deeltjes worden uitgegeven door uitgeverij Verloren in Hilversum. Ook organiseren zij in het kader van RENT zo nu en dan wetenschappelijke bijeenkomsten. Volgend jaar bijvoorbeeld worden er een symposium en een *masterclass* gehouden rond de vraag of er in de zeventiende eeuw sprake was van wat men een 'Noordzeecultuur' zou kunnen noemen. Of, met andere woorden, de Noordzee in die eeuw een soortgelijke functie had als de Middellandse Zee naar de mening van Braudel ten tijde van Filips II. Wat het onderwijs betreft: de docenten van de betrokken vakgroepen verzorgen samen een twee jaar durende cyclus van overzichtscolleges op de vier genoemde vakgebieden. Colleges die als introductie in elk van de vier vakken bedoeld zijn voor studenten van de andere disciplines. Daarnaast verzorgt RENT de begeleiding van dissertaties op het terrein van de Nieuwe Geschiedenis. In de eerste plaats zijn dit de proefschriften van AIO's en OIO's die werkzaam zijn aan de Leidse universiteit. In het verlengde daarvan is ook het secretariaat van het landelijk AIO-netwerk voor Nieuwe Geschiedenis aan RENT toevertrouwd. Daarvan is de consequentie dat RENT eveneens de organisatie van landelijke opleidingscomponenten voor AIO's verzorgt en het bulletin van het netwerk doet verschijnen.

Los daarvan staan de dissertaties die deel uitmaken van het cultuurhistorische programma van de SHW. Dit programma hebben prof. Van Deursen uit Amsterdam en ik in 1989 opgesteld in opdracht van de SHW. Nu hebben hij en ik samen de dagelijkse leiding over de uitvoering van onze plannen, in nauwe samenwerking met een stuurgroep waarin alle universiteiten met een geschiedenisafdeling vertegenwoordigd zijn.

Achter dit programma gaat de gedachte van de SHW schuil dat er een groot en vernieuwend onderzoek moest komen naar de cultuur van de zeventiende-eeuwse Republiek. Immers, het boek van Simon Schama, *The embarassment of riches*, heeft aangetoond - misschien wel vóór alles - dat op dat terrein nog heel wat open plekken bestaan. Over de cultuur van allerlei sociale groepen in de Republiek is nog weinig bekend en wat we wel weten is sterk Hollandocentrisch. Willen we een completer en genuanceerder beeld krijgen, dan moeten we onderzoek doen naar allerlei groepen, hoog en laag, zowel in Holland als in de andere gewesten. Welke vormen van materiële en immateriële cultuur bestonden bijvoorbeeld aan het stadhoudelijk hof in Friesland? Of onder de leidlieden van de katholieke missiekerk? Hoe lag dat bij de groepen van bedeeden in Zwolle, of de gereformeerde predikanten in Zeeland? Daarnaast moeten we natuurlijk Holland ook weer niet vergeten: we zullen de materiële en immateriële cultuur onderzoeken van de zeelieden uit het Maasmondgebied, de drukkers-boekverkopers uit Gouda, de armen in Delft, de regenten van Rotterdam, de ambtenaren in Den Haag. En evenzo van de Nederlanders overzee: aan de Kaap en in Nieuw-Nederland.

Prof. van Deursen deed bij de voorbereiding het literatuuronderzoek. Ik keek of er in den lande archiefmateriaal voorhanden was. Zo zijn er, na enig over en weer gepraat in historisch Nederland, 21 deelprojecten geformuleerd, waarvoor inmiddels al zestien AIO's, OIO's en post-docs zijn aangetrokken. Deze deelprojecten zullen ongetwijfeld leiden tot een serie mooie boeken, die

ten slotte een overzichtswerk op zal moeten leveren. Wie dat gaat schrijven, hebben we nog niet vastgesteld. Omdat het programma pas in 1991 van start is gegaan, kunnen we ook nog geen concrete resultaten laten zien.

Vindt u de totstandkoming van dit onderzoekprogramma van de SHW tekenend voor de huidige ontwikkelingen op uw vakgebied?

Ja, om twee redenen. In de eerste plaats staat de cultuurgeschiedenis momenteel volop in de belangstelling. Daarnaast moeten de deelprojecten worden gebaseerd op nieuw, vooral archivalisch bronnenonderzoek. En dan spreek ik nog maar niet van de huidige tendens om ook in de alfa- en gammawetenschappen collectief onderzoek te verrichten. Wat naast voordelen trouwens beslist nadelen heeft, vooral voor individuele studies.

Met name het hanteren van nieuwe archivalische gegevens typeert, denk ik, de huidige generatie historici. Zij stellen andere vragen dan hun voorgangers en zij hebben daarvoor ander materiaal nodig dan wat al gepubliceerd was. Daarin verschillen ze van de generaties tot ongeveer 1960-1970. Die legden een veel sterker accent op literatuurstudie en op nieuwe interpretaties van reeds herhaaldelijk gebruikte bronnen. Over die interpretaties voerden zij vervolgens verhitte debatten. Pieter Geyl bijvoorbeeld was een notoire polemist, die met Jan Romein op allerlei terreinen in discussie trad. Beiden richtten zelf nauwelijks archiefonderzoek.

Onder de huidige generatie historici tref je hun soort discussies bijna niet aan. Ik denk dat de tijd van de grote debatten is geluwd omdat we nu in een fase zitten waarin vooral nieuw primair materiaal wordt verzameld en bewerkt. Later komt wel weer een discussieperiode over de interpretaties betreffende dat nieuwe materiaal.

En de discussies rondom de publikaties van Jonathan Israël en Simon Schama dan? Zijn dat geen debatten? Of de huidige belangstelling voor de Nederlandse cultuur als een Noordzeecultuur? Is dat geen aanzet tot een 'grotere' interpretatie?

Misschien kun je inderdaad van een debat spreken wat het werk van Simon Schama aangaat. Over zijn *The embarrassment of riches* is zowel mondeling als schriftelijk uitvoerig van gedachten gewisseld, in de eerste plaats met Schama zelf. Hij beoefent het vak sterk interpretatief, komt met nieuwe, soms briljante ideeën, werkt die soms zinnig, soms uitermate slordig uit, en roept zo allerlei reacties op. Maar zo hevig als bij de debatten tussen Geyl en Romein is het rondom Schama niet toegegaan. In andere gevallen hebben de debatten iets geforceerds. Ze ontstaan niet spontaan, maar worden veeleer georganiseerd. Zo publiceren de *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden (BMGN)* met zekere regelmaat discussiedossiers over opmerkelijke nieuwe studies. Daar worden dan, toch wat langs elkaar heen, tegengestelde meningen ten beste gegeven. Er is bijvoorbeeld gediscussieerd over het werk van Jonathan Israël. Dat is gebaseerd op veelomvattend archief-

onderzoek en heeft nogal wat nieuws aan onze kennis toegevoegd. Daarover is iedereen het wel eens. Desondanks is er kritiek, vooral op zijn wijze van interpreteren. Wanneer Israël over politieke geschiedenis schrijft, dan zijn diens argumentaties sterk economisch onderbouwd. Schrijft hij over economische onderwerpen, dan speelt de politiek daarbij een belangrijke rol. Daardoor krijgen zijn interpretaties naar veler oordeel, ook het mijne, een zekere starheid. Zo is de kritiek geuit, dat Israël te zeer de economische geschiedenis periodiseert aan de hand van politieke ontwikkelingen. De meeste historici vinden deze visie niet plausibel.

Wat betreft de Noordzeecultuur: dit is een nieuw thema dat eigenlijk nog slechts in hypothetische zin is gepresenteerd. De gedachtenwisseling daarover moet nog op gang komen. Bestond er inderdaad zoiets als een culturele band tussen de landen rond de Noordzee? Ik vind dit iets van een heel andere orde dan de debatten tussen Romein en Geyl destijds.

Kunt u verklaren waarom de huidige historicus, in tegenstelling tot zijn voorgangers, terug wil naar de bronnen?

Ik denk dat in de eerste plaats de cirkel rond is. We waren wat uitgeïnterpreteerd met de beschikbare gedrukte bronnen. Men beet zich in de staart. In de tweede plaats zijn historici nieuwe vragen gaan stellen, vragen die onder meer door de sociale wetenschappen zijn beïnvloed en ook door de grote nadruk op de mentaliteit die thans heerst. Zulke vragen konden niet of niet voldoende beantwoord worden met het bekende, uitgegeven bronnenmateriaal.

Een mooi voorbeeld van het doodbloeden van oud onderzoek en het begin van nieuwe studie met nieuwe vragen is de hernieuwde aandacht voor het nationaal gevoel en het nationalisme, waarover we het al eerder hadden. Vóór de Tweede Wereldoorlog, al sinds de negentiende eeuw, is dit onderwerp zeer uitvoerig bestudeerd. Men leefde immers zelf in een tijd vol nationalisme en onderzocht de achtergronden daarvan. Gemakkelijk hevelde men tezelfdertijd nationalistische denkbeelden en sentimenten over naar vroegere perioden en verklaarde men bijvoorbeeld middeleeuwse gebeurtenissen vanuit nationalistische drijfveren. Dat vind je ook bij Huizinga en Geyl. Zo heeft Geyl de groot-Nederlandse gedachte geformuleerd: de idee dat de Nederlanden al sinds de Middeleeuwen een nationale eenheid vormden, gekenmerkt door dezelfde taal als uiting van één volksaard. De Nederlandse Opstand heeft, aldus Geyl, een scheiding tussen Noord en Zuid gebracht, die niet in de lijn van de Nederlandse geschiedenis lag. In feite is dit een negentiende-eeuwse, gedateerde visie. Eerst moesten we deze negentiende- en vroeg twintigste-eeuwse mentaliteit kwijt. Dat gebeurde niet alleen door afkeer van nationalistische uitwassen in het recente verleden, maar ook doordat we merkten dat beelden als die van Geyl echt niet klopten. Vervolgens dienden we ons af te vragen, welke bronnen dan wèl het eigentijdse beeld van vóór ruwweg 1800 zouden kunnen prijsgeven. Rond 1980 kwamen we daar achter. Daarmee stuitten we tegelijk op één van de moeilijkste taken van de historicus: hij moet zich losmaken van eigentijdse noties om andere tijden te begrijpen.

Welke historici hebben dat in uw ogen goed gedaan? Wat hebben bijvoorbeeld uw kritische kanttekeningen ten aanzien van Geyl voor achtergrond? Waardering of juist niet?

Geyl is eigenlijk een verhaal op zichzelf. Hij heeft als historieschrijver wel degelijk invloed en betekenis gehad. Ook zijn groot-Nederlandse gedachte is van belang geweest voor ons denken. Daarmee heeft Geyl in ieder geval de beperkte, Noordnederlandse blik op de Tachtigjarige Oorlog doorbroken. Maar anderzijds hebben Geyls eenzijdigheden en vooringenomenheden zijn werk zodanig gekleurd, dat het na zijn dood verbazingwekkend snel is verouderd en aan kracht heeft ingeboet.

Een historicus die mijn grote waardering heeft, is A.Th. van Deursen, de auteur van *Bavianen en slijkgeuzen* en *Kopergeld van de Gouden Eeuw* (herdrukt onder de titel *Mensen van klein vermogen*). Van Deursens studies weerspiegelen niet alleen zijn beheersing van de stof, maar tonen bovendien zijn vermogen om zeer veel gegevens uit het gebruikte materiaal te putten. Bovendien giet hij zijn teksten in een uitstekende literaire vorm. Ook dát vind ik één van de belangrijke kenmerken van het goede historische werk: een heldere vorm en levendige stilistische presentatie van degelijk onderzoek. Ik ben dan ook zeer benieuwd naar Van Deursens boek over Graft, dat thans in productie is en dat ons een beeld zal moeten leveren van een zeventiende-eeuwse plattelandssamenleving in het Hollandse Noorderkwartier. Een soort samenleving waarvan wij nog heel weinig weten.

Geeft Van Deursen ons een combinatie van politieke, sociale en cultuurgeschiedenis, een combinatie van politieke en sociale geschiedenis die veel invloed heeft gehad, biedt het werk van D.J. Roorda, te beginnen met zijn dissertatie *Partij en factie*. Ook daarvoor heb ik veel waardering. Dit werk heeft grote consequenties gehad voor de beoefening van de politieke en institutionele geschiedenis. Roorda concentreerde zich op het probleem van de werking van het politieke bedrijf. Hoe vond in de zeventiende-eeuwse Republiek de besluitvorming plaats? Waren er partijen, zoals de negentiende eeuw die kende? Of zat het politieke bedrijf toch anders in elkaar dan wij vanzelfsprekend zouden vinden?

Wat Roorda's onderzoek duidelijk heeft gemaakt, is dat achter de besluitvorming niet één blok regenten zat, die een politiek programma met elkaar gemeen hadden. Zo was de voorstelling van zaken, gebaseerd op het negentiende-eeuwse centralisme. Maar die voorstelling van zaken doet de politieke praktijk van de zeventiende en achttiende eeuw geen recht. Wat Roorda nog niet bespeurde, is dat zulke facties niet alleen op het lokale vlak voorkwamen, maar ook op het gewestelijke en zelfs interprovinciale niveau. Als je dát ziet, wordt het bestaan van politieke partijen in de Republiek steeds onwaarschijnlijker. Belangrijke studies als die van Roorda zetten bovendien aan tot een andere vorm van institutionele geschiedenis. Niet langer hanteren wij de negentiende-eeuwse, sterk formeel gerichte benadering van bestuurscolleges, met primaire aandacht voor de regelgeving, maar wij richten ons op de praktijk achter de regels.

Welke ontwikkelingen voorziet u voor de toekomst voor uw vakgebied? Zullen er opnieuw andere vragen gesteld gaan worden? Zijn er onderwerpen die meer aandacht zullen krijgen?

Er is in de eerste plaats veel nieuws dat zich nog verder moet uitkristalliseren. Dan denk ik aan de veranderingen die in gang zijn gezet door de beoefening van de economische geschiedenis, de invloed van de sociale wetenschappen, de belangstelling voor culturele geschiedenis en de toegenomen aandacht voor geestesgeschiedenis. Nieuwsoortige produkten zijn met name te verwachten doordat deze verschillende disciplines nauw met elkaar verweven zijn geraakt. De sociale, culturele, en andere aspecten van het historische verleden worden steeds meer in hun onderlinge samenhang bestudeerd.

Een ander aspect dat meer aandacht zal krijgen, is de politieke geschiedenis. Die heeft nogal lang in een verdomhoekje gezeten. Onbegrijpelijk was dit niet, want de beoefening van de politieke geschiedenis was te veel op feiten toegesneden. De boeken erover waren vaak dorre geschriften, omgevallen kaartenbakken, moeilijk te memoriseren. Zo moet het dus niet meer. Ik verwacht dat de nieuwe benadering van het politieke verleden zich ook zal kenmerken door verwevenheid met andere disciplines, bijvoorbeeld van politieke met sociale geschiedenis, zoals in Roorda's werk. Politieke geschiedenis zal geschiedenis worden met een veel sterkere maatschappelijke component.

Waarom verwacht u een herleving van de politieke geschiedbeoefening?

Momenteel is wetenschappelijk Nederland bezig om zijn onderzoek onder te brengen in onderzoekscholen. Dat wordt door het departement gestimuleerd. Goed of niet, we kunnen dit tij moeilijk keren. Onderzoekscholen voor economische en cultuurgeschiedenis zijn al goedgekeurd. Algemeen is de mening, dat het terrein van de historische wetenschap pas is gevuld als er ook een onderzoekschool voor politieke geschiedenis is. De plannen voor deze school zijn ontwikkeld door samenwerking tussen de Universiteit van Amsterdam (het AIO-netwerk PONTEG) en de Rijksuniversiteit te Leiden (het onderzoekszwaartepunt RENT). De deelnemers aan deze onderzoekschool, afkomstig van alle universiteiten, hebben zich ten doel gesteld het onderzoek op het terrein van de politieke geschiedenis te intensiveren en met name lange termijn-ontwikkelingen in de Nederlandse politieke geschiedenis sinds de Middeleeuwen te onderzoeken. De lijnen dus die lopen van de vroegmoderne naar de moderne tijd. We hebben daarvoor een drietal onderzoeksthema's geformuleerd.

Het eerste thema is de participatie van de gewone man in het politieke bedrijf: welke invloed heeft de gewone bevolking gehad in de totstandkoming van het beleid? Henk van Nierop in Amsterdam is bijvoorbeeld bezig met een onderzoek naar de invloed van verzoekschriften, rekestes, op het stedelijk beleid in de Republiek. Hoeveel rekestes dienden de stedelijke inwoners in? Hadden die wetgeving tot gevolg of werden ze door de bestuurders genegeerd?

Voor de moderne tijd willen we de vraag naar de politieke participatie van de gewone bevolking beantwoorden door onderzoek te doen naar de invloed van de kiezer op de politiek.

De twee andere onderwerpen zijn de interactie tussen binnen- en buitenlandse politiek en politieke legitimatie. Welke plaats namen de Republiek en het Koninkrijk in de internationale verhoudingen in en hoe zijn de binnen- en buitenlandse verhoudingen met elkaar vervlochten geweest? Hoe rechtvaardigde men in de verschillende perioden zijn politieke handelen? Welke politieke theorieën bracht men tot ontwikkeling? Hoe bouwde de ene theorie op de andere voort, of op niet-politieke filosofische stelsels dan wel juist op ideologische concepten? Hoe ook speelden - daar heb je ze nog eens - nationaal gevoel en nationalisme daar op in?

Om lange lijnen te kunnen trekken, van vroegmoderne naar moderne tijd, zal in ieder geval ruim aandacht worden besteed aan de Bataafs-Franse tijd. Die periode heeft in het verleden te weinig aandacht gehad. Ten onrechte, want zij heeft op een aantal belangrijke punten een brugfunctie vervuld tussen het tijdvak van de Republiek en dat van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden.

Betekent dit dat u in de toekomst de Tachtigjarige Oorlog zult gaan verruilen voor het einde van de achttiende eeuw?

Verruilen zeker niet. Ik heb mijn aandacht in de afgelopen jaren weliswaar meer geconcentreerd op de zestiende en zeventiende dan op de achttiende eeuw. Het ligt in mijn bedoeling ook achttiende-eeuwse elementen in mijn onderzoek te betrekken. Mijn onderzoeksperiode wordt verlengd, niet verlegd. Maar tegelijk stel ik mij een zekere verbreding voor door meer aandacht te besteden, zoals ik hiervoor al zei, aan onderwerpen waarin juist de verwevenheid van verschillende aspecten van de geschiedenis tot uiting zal komen. Ik laat dit verder nog in het vage. In mijn oratie hoop ik daarover meer te zeggen.